

Vzdělávacelské LISTY

04 | PROSINEC 2016

FILM ANTHROPOID A SOKOLOVÉ ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

OBSAH

- 2 Úvodník
vzdělavatele ČOS
- 3–4 Anthropoid
a Sokol – Film
a skutečnost
- 5–6 Jak vznikl film
Anthropoid
- 7–9 Ilegální činnost
členů Sokola
na Jihlavsku
- 10–11 Fr. Bláha – Pod
svícem bývá
největší tma

Vážení čtenáři,

Vzdělavatelský odbor ČOS věnuje v poslední době velkou pozornost historii naší republiky, především pak historii sokolské organizace, která měla významný podíl na vzniku Československa, jehož sté výročí si již brzy připomeneme. Svědčí o tom například každoročně 8. října pořádané pietní akty u příležitosti Památného dne sokolstva. Vzdělavatelský odbor však nepomíjí ani mapování významných činů členů naší organizace v oblasti historicko-dokumentační. Zde je nutné zmínit především aktivitu některých mladých zájemců, kteří nahrávají zajímavé vzpomínky pamětníků z řad sokolů a tím pomáhají nejenom připomenout pohnutou sokolskou historii, ale jsou i živým svědectvím přínosu a významu Sokola pro minulé i současné generace. A výsledky této činnosti se pak stávají významnou a neoddělitelnou součástí našeho historického archivu.

Sokolská obec se zájmem sleduje a případně i oceňuje všechny počiny ať už ve společenské, nebo umělecké oblasti, které připomínají neopomenutelné události, jež v minulosti přispěly v boji za svobodu a samostatnost našeho národa. A zvláště takové počiny, které osvětlují přínos členů naší obce. Zde je nutné v poslední době upozornit na filmové zpracování událostí spjatých s atentátem na říšského protektora Reinharda Heydricha. Film natočený v zahraniční produkci s názvem Anthropoid, který měl v nedávné době premiéru, takovýto přínos sokolů k významným událostem protifašistického odboje připomíná.

Předkládané vydání Vzdělavatelských listů proto přináší některé zajímavé spojitosti spojené s daným filmem, především pak příspěvek plk. br. M. Buriana, zástupce ředitele Vojenského historického ústavu, který díky své erudici v dané problematice byl odborným poradcem při natáčení filmu. Letošní poslední vydání listů je pak doplněno některými příspěvky z odbojové činnosti Sokolů na Jihlavsku.

Věřím, že toto vydání přinese čtenářům další zajímavé informace z historie naší organizace a přinese, případně doplní i pohled návštěvníkům filmu.

*Zdeněk Mička
vzdělavatel ČOS*

Časopis SOKOL – Vzdělavatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 332, e-mail: zkubin@sokol.eu
Redakce: Zdeněk Kubín, Kateřina Wágnerová | Tisk: Tiskárna Macík Sedlčany | Informace o časopisu podává a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit, nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718

ANTHROPOID A SOKOL – FILM A SKUTEČNOST

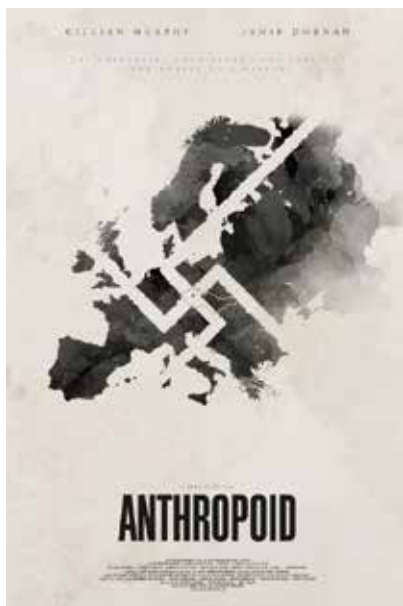
Na konci září vstoupil do kin film *Anthropoid* – snímek pojednávající o výjimečné operaci za druhé světové války, jejímž cílem byl atentát na protektora Čech a Moravy, třetího nejvýznamnějšího muže Třetí říše, Reinharda Heydricha. Heydrichova brutalita po převzetí moci donutila exilovou vládu v Londýně k naplánování tajné mise, díky níž se čeští parašutisté v čele s rotmistrem Janem Kubišem a Slovákem Josefem Gabčíkem navždy zapsali do světové historie.

Sledovat zahraniční film vyobrazující české reálie a posuzovat ho naším českým viděním nebývá vždy jednoduché. V případě koprodukčního filmu *Británie, Francie a Česka Anthropoid* však není na místě být přísný. Nebudeme se zabývat špatnou českou výslovností zahraničních herců ani kritizováním, ať už kladným, nebo záporným, jelikož recenzi do této chvíle vznikly desítky, a zaměříme se spíše na zajímavosti filmu a historické souvislosti s naším sokolským hnutím.

Samotný atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a hrdinství českých vojáků britskému režisérovi, autorovi scénáře a kameramanovi filmu Seanu Ellisovi natolik učarovalo, že se jím zabýval 15 let, než došlo k jeho vysněné realizaci filmu. Není divu, podobná hrdinská akce totiž za druhé světové války neměla obdoby. Pro cizince se celá událost jeví jako něco epochálního. Pro nás je to však již od školních let samozřejmostí, a proto neumíme atentát na Heydricha řádně docenit. Ostatně informovat zahraniční publikum o operaci *Anthropoid* a prohloubit povědomí o českých reáliích bylo od začátku režisérovým záměrem.

Předchozí filmy s tématem atentátu

Český film *Atentát* režiséra Jiřího Sequense st. z roku 1968 zůstane ještě dlouho nepřekonán a rozhodně není ke škodě, že se *Anthropoid*, jakožto pomník československých hrdinů, podařilo natočit v zahraniční produkci. Díky ní, Hollywoodu

a hvězdnému obsazení, se tato událost dostane do povědomí diváků celého světa. Ostatně samotná akce Kubiše a Gabčíka získala světový ohlas hned po svém uskutečnění a filmaři se do jejího zpracování pustili rovnou několikrát. Poprvé Američané hned v roce 1942 dvěma paralelně natáčenými filmy *Hangmen* a *Also Die!* a *Hitler's Madman*. Filmy se natáčely ještě v době, kdy nikdo neměl ponětí o průběhu atentátu, natož kdo ho uskutečnil, tudíž jsou zápletky smyšlené pro potřeby americké válečné propagandy. Také americká představa o situaci ve válečné Evropě působí spíše úsměvným dojmem. Další třetíčkou je americký snímek *Operace*

„*Daybreak*“, natočený v 80. letech v Praze, ve kterém se objevila i řada českých herců. V novodobé české filmografii si můžeme připomenout film *Petra Nikolaeva Lidice*, který vlastně s atentátem celý souvisí, ale samotná scéna z atentátu byla dotáčena až dodatečně pro zahraniční obecenstvo a působí lehce odbytě. Zajímavou spojitostí mezi filmy *Lidice* a *Anthropoid* je německý herec Detlef Bothe, který si v obou těchto filmech zahrál právě Heydricha.

Sokolské stopy ve filmu

Organizace Jindra

Film: Ve filmu zazní pouze krátká zmínka o organizaci Jindra jako o českém odboji.

Skutečnost: Obec sokolská v odboji (OSVO) se po zákazu přetransformovala do organizace Jindra, kterou založil Ladislav Vaněk (název převzat z Vaňkova druhého krycího jména podle bývalého náčelníka ČOS Jindry Vanička). Jindra na sebe začala vázat některé menší odbojové organizace s cílem sjednotit český odboj. Její příslušníci se rekrutovali ze Sokola a vyvíjeli především zpravodajskou, ale i propagandistickou a sabotážní činnost.

Břetislav Bauman

Film: Postava ve filmu se jmenuje Břetislav Mlynář a zajistí spojení parašutistů s vedením odboje. Ztvárnil jej český herec Jan Hájek.

Skutečnost: Jednalo se o mlynáře a sokola Břetislava Baumana, který o parašutistech informoval náčelníka IV. okrsku župy Barákovy Jaroslava Starého. Ten je kontaktoval s náčelníkem vysočanského Sokola a členem skupiny Jindra Jaroslavem Piskáčkem. Sokolové poskytli oběma

Jan Zelenka-Hajský

parašutistům ilegální byty v Praze a veškerou potřebnou pomoc.

Jan Zelenka-Hajský

Film: Strojdu Hajskeho, jak se postava ve filmu jmenuje, ztvárnil oblíbený britský herec Toby Jones. Spolu s Ladislavem Vaňkem se parašutistům představí jako vedení odbojové organizace Jindra. Jeho postava prostupuje celým dějem filmu, stará se o parašutisty a zajišťuje jim ubytování. Při pokusu gestapa o zatčení se otrávil na toaletě svého bytu.

Skutečnost: Jan Zelenka, nejčastěji krycím jménem Hajský, také však strýček, byl učitelem a starostou sokolské župy Krušnohorské-Kukaňovy. Od jara 1942 působil jako velitel radikální skupiny Říjen, kterou založil spolu s Jaroslavem Pechmanem jako jednu ze složek OSVO (Obec sokolská v odboji), úzce spolupracoval s parašutisty, kteří provedli atentát na Reinharda Heydricha, a kromě jiného se podílel na vyhledávání vhodných úkrytů pro ně. Byl prozrazen a při pokusu gestapa jej zatknout se ve svém pražském bytě otrávil, ve stejný den se otrávil i jeho syn a jeho manželka byla popravena 24. října 1942 v Mauthausenu.

Bauman

Vaněk

Zelenka-Hajský

Ladislav Vaněk

Ve filmu: Ladislava Vaňka ztvárnil polský herec Marcin Dorocinski. Vaněk se spolu se strýčkem Hajským parašutistům představí jako vedoucí odbojové organizace Jindra. O atentátu a další odbojové činnosti po předchozích velkých ztrátách pochybuje, snaží se jej překazit u exilové vlády, ale parašutistům i nadále pomáhá. Osobně se také zúčastní pokusu o záchranu parašutistů z kostela v Resselově ulici pomocí pohřebních vozů, ke kterým však kvůli prozrazení celé operace již nedojde. Skutečnost: Ladislav Vaněk byl členem náčelnictva Československé obce sokolské a OSVO (Obec

sokolská v odboji), zakladatel a vedoucí ilegální organizace Jindra. Jednalo se o velmi kontroverzní postavu. V roce 1942 se od sokola Jana Zelenky-Hajského dozvěděl o myšlence atentátu na Heydricha, nesouhlasil s ním (stejně jako někteří další členové Sokola) a je rovněž spojován s depeší exilové vlády v Londýně, žádající kromě legitimizace atentátu i jeho odvolání, odložení nebo změnu cíle. Její autorství je ale dodnes předmětem sporů mezi historiky.

Vaněk byl 4. září 1942 zatčen pražským gestapem, tvrdě vyslýchán a později sepsal na gestapu sedmatřicetistránkový protokol Jak jsem chtěl zabránit atentátu, kde vyzradil organizační strukturu odboje. Poté pomáhal usvědčovat dopadené členy Sokola a další osoby. Do konce války byl vězněn v sídle gestapa, v Petschkově paláci.

V roce 1945, v době Pražského povstání se Vaněk postavil do čela správy Petschkova paláce. Vojenskému veliteli Prahy Vasiliji Nikolajeviči Gordovovi a důstojníkům sovětské Směš předal cenné zajatce, pochytné gestapem. Po roce 1945 se stal sekčním šéfem Ministerstva školství, později znovu učil na gymnáziu. U tzv. čestného soudu Obce sokolské byl obviněn, ale případ nebyl dořešen. Zemřel v roce 1993. Poválečná náčelnice ČOS ses. Marie Provazníková na Vaňka ve svých pamětech vzpomínala takto: „Přišel ke mně, přiznal se, že podlehl nesnesitelnému mučení, a prosil za odpuštění.“

Dalšími sokolskými stopami ve filmu jsou kupříkladu sokolský obraz za dveřmi pokoje parašutistů v bytě rodiny Moravcových nebo vzájemné sokolské oslovování parašutistů „bratře“.

Lukáš Křemen, člen předsednictva VO ČOS; foto: James Lisle, (c) 2016 Project Anth LLC a sbírka VHÚ

JAK VZNIKAL FILM ANTHROPOID

Po světové premiéře na Mezinárodním filmovém festivalu Karlovy Vary v červenci letošního roku vstoupil do českých kin film *Anthropoid* režiséra Seana Ellise symbolicky 27. září, tedy přesně 75 let po přeletu Reinharda Heydricha do Protektorátu Čechy a Morava. Na jeho vzniku se podílel i Vojenský historický ústav Praha, jenž tak završil své mnohaleté úsilí o připomínání hrdinů, kteří se podíleli na přípravě atentátu na zastupujícího říšského protektora, SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha, v celosvětovém rozsahu. V roce 2002 připravil Vojenský historický ústav Praha k 60. výročí atentátu výstavu *Atentát, Operace ANTHROPOID 1941–1942*. Stejnomená publikace byla do dnešního dne vydána v české i anglické

verzi v nákladu téměř 100 000 výtisků. Výstavu zhlédlo více než 150 000 návštěvníků a následně se přesunula do Milána, Berlína a Bratislavy. Zásadním způsobem tak přispěla k návratu jednoho z nejvýznamnějších odbojových činů 2. světové války do obecného povědomí. Za uplynulých 14 let se příběh operace ANTHROPOID podařilo prostřednictvím menších výstav přiblížit i návštěvníkům jeruzalémského Knessetu, Českého centra v New Yorku a desítek dalších muzeí a galerií po celém světě. V roce 2010 proběhla celková modernizace expozice Národního památníku hrdinů heydrichiády v kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici a v roce 2015 realizace expozice v rodném domě Jana Kubiše v Dolních Vilémovicích. Parašutistům

byla v roce 2014 věnována i výstava *Tváře odvážných* na Pražském hradě a díky iniciativě a spolupráci vedení městské části Praha 8 se na místě atentátu podařilo v roce 2009 zbudovat důstojný pomník připomínající hrdinství československých parašutistů i jejich spolupracovníků z řad domácího odboje.

Jak je z výše uvedeného patrné, je pro Vojenský historický ústav Praha připomínání tohoto odbojového činu jednou z dlouhodobých priorit. Když se proto v roce 2014 objevila možnost spolupodílet se na vzniku koprodukčního snímku *Anthropoid*, chopilo se jí ministerstvo obrany i pracovníci ústavu jako zcela mimořádné a neopakovatelné příležitosti propagace historie hrdinství našich předků v celosvětovém měřítku. Zatímco v České republice je dnes atentát vnímán, i díky výše uvedenému mnohaletému úsilí, jako jeden z nejvýznamnějších okamžiků našich novodobých dějin, v zahraničí patří až na výjimky spíše mezi zapomenuté historické události. Tato skutečnost je patrná zejména, srovnáme-li ho např. s neúspěšným atentátem na Adolfa Hitlera, který je i díky filmovému zpracování obecně přijímán jako jeden z přelomových dějinných okamžiků. Spolupráce s režisérem Seanem Ellisem, která probíhala od podzimu 2014, všechny zúčastněné od počátku utvrzovala v přesvědčení, že stojí před vznikem filmového díla, které se stane skutečně důstojným „pomníkem“ našich parašutistů i jejich spolupracovníků. Záměr režiséra soustředit se na vnitřní pocity parašutistů stojících před sebevražedným úkolem tvořil od počátku velmi silnou stránku filmového scénáře. Historik asi nikdy nemůže nalézt naprostou shodu se scenáristou a režisérem, protože podstatou jeho profese je pokud možno co nejpresnější interpretace historických událostí, zatímco oni

Režisér Sean Ellis
s herci Cillianem
Murphyem a Jamie
Dornanem

vytvářejí dramatický příběh, do něhož vkládají svou autorskou licenci. Nejinak tomu pochopitelně bylo i v případě snímku *Anthropoid*, který vznikl jako dramatizace skutečného příběhu, nikoliv jako historický dokument. Nad řadou připomínek, které ke scénáři vznikly, tak probíhala diskuse prakticky až do závěrečného střihu filmu. Hlavní tíha těchto diskusí ležela na kurátorovi sbírek stejnojmenných a historických praporů Zdeňku Špitálníkovi, který se dané problematice dlouhodobě věnuje (mimo jiné je autorem expozice v rodném domě Jana Kubiše či výstavy *Tváře odvážných*).

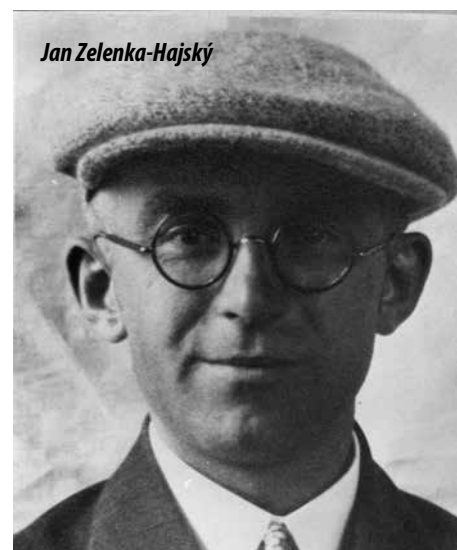
V této souvislosti je třeba zmínit skutečnost, že film vznikající pro celosvětovou distribuci se zásadně liší od filmu, který je učen především pro českého či středoevropského diváka. Některé nám známé události tak musí poněkud polopaticky vysvětlovat, jiné musí, vzhledem k filmové zkratce, vynechat zcela. To se v tomto případě stalo bohužel i s vysvětlením postavení sokolského odboje a s umístěním jeho významných postav, např. Františka

Pecháčka či Antonína Oktábce. Sokol coby organizace tak zůstává ve filmu přítomen pouze v několika náznacích. Na druhou stranu se podařilo dospět k podobě scénáře, která významným způsobem upravila původní, dalo by se snad říci sequensovsko-ivanovské, vyznění některých postav, vycházející z výpovědí Ladislava Vaňka. Nejvíce se to pochopitelně dotklo jeho postavy, která je v konečné podobě filmu ztvárněna tak, že si divák poměrně dobře dovede představit jeho budoucí životní selhání, ať již spojená s gestapem, či s StB. Naopak postava Jana Zelenky-Hajského se posunula do zcela reálné role jednoho z hybatelů příprav atentátu. Herecké výkony představitelů hlavních i vedlejších rolí pak jen podtrhly celkové vyznění filmu. I pro mne osobně to bylo poprvé, kdy jsem si dovedl představit, co se muselo v klíčových okamžicích odehrávat v myslích jednotlivých aktérů těchto historických událostí.

Pro Ministerstvo obrany České republiky, reprezentované Vojenským historickým ústavem Praha, má spolupráce na vzniku

filmu *Anthropoid* i řadu dalších pozitivních dopadů. Sbíрку ústavu obohatila řada rekvizit použitých při natáčení filmu, kostýmy hlavních hrdinů počínaje a částmi dekorací konče. V Barrandovských ateliérech například vznikla naprosto přesná kopie interiéru chrámu v Resselově ulici, v níž probíhalo natáčení závěrečného boje. Ještě větší význam ale má získání licence k použití fotografií z natáčení filmu a především dlouhých klíčových sekvencí z celého filmu, které může nyní Vojenský historický ústav používat v rámci své výstavní a vzdělávací činnosti. S ohledem na připravované převzetí správy krypty chrámu sv. Cyrila a Metoděje je právě tato část výsledku spolupráce při přípravě filmu prakticky nedocenitelná. Závěrem myslím, že mohu konstatovat, že všichni, kdo jsme se na vzniku tohoto filmu měli možnost podílet, jsme na to velmi hrdí. A to tím víc, že celkové vyznění filmu, které silně akcentuje okamžik sebeobětování se parašutistů, je schopné významnou měrou ovlivnit vnímání České republiky jako země, která se aktivně zapojila do protinacistického odboje a jejíž vojáci tenkrát, stejně jako dnes, neváhali bojovat a nasazovat své životy v boji za demokracii proti totalitě.

Michal Burian, člen předsednictva VO ČOS; foto: James Lisle, (c) 2016 Project Anth LLC a sbírka VHÚ

Jan Zelenka-Hajský

Výbor T. J. Sokol Jihlava

První jihlavské šibřinky

U Kolmana v dílně

ILEGÁLNÍ ČINNOST ČLENŮ SOKOLA NA JIHLAVSKU OD BŘEZNA 1939 DO ROZPUŠTĚNÍ SOKOLA

Historie Sokola na Jihlavsku

Na území kolem města Jihlava, i města samotného, žilo vedle sebe německé a české obyvatelstvo. Toto smíšené česko-německé osídlení se nazývalo jihlavským jazykovým ostrovem. Další takové ostrovy se v českých zemích nacházely například kolem měst Brno, České Budějovice nebo Svitavy. Ten jihlavský vznikl vlivem německé kolonizace ve 13. století a je spojen s těžbou stříbra a dalších rud. Rozprostíral na ploše 380 km² a skládal se ze 78 obcí. Zasahoval až nad území Německého Brodu, po válce přejmenovaného na Havlíčkův Brod. O silném národnostním smýšlení v této oblasti svědčí česko-německé soupeření na poli politickém, kulturním, společenském, ekonomickém, ale i obchodním. Je patrné například i v utváření spolkové činnosti, a to jak české, tak i německé, která postupně nabývala na významu od druhé poloviny 19. století. Každá německá aktivita dříve či později získala český protějšek a stalo se otázkou prestiže vybojovat v ní převahu. Ať se to týkalo novin, divadla, hudebních souborů, či spolků – po 30 letech fungování německého tělocvičného spolku Turnverein následoval vznik T. J. Sokol Jihlava. Nebyly ovšem

jedinými spolky založenými na Jihlavsku, české úspěchy jsou spojeny se vznikem Besedy jihlavské v roce 1871, v besedním domě se konaly první sokolské slavnosti a veřejná cvičení. České spolky si navzájem pomáhaly a společně se staly středisky českého společenského života v Jihlavě. Převaha jedné či druhé strany nepopíratelně souvisela s politickou situací a i přes nepřítel německých úřadů se členská základna Sokola postupně rozrůstala, před druhou světovou válkou měl spolek přes čtyři sta členů.

Sokolové se výrazně přičinili o vznik Československé republiky v roce 1918, v Jihlavě zastoupili tehdy ještě neexistující armádu a policii. Napjatou situaci zhoršily i další rozpory mezi českým a německým etnikem, například v červnu roku 1920 při oslavách slunovratu, které se konaly před volbami do obecního zastupitelstva spojeného s volbou starosty a neobešly se bez ztrát na životech.

Do roku 1921 Jihlava náležela do Západomoravské župy sokolské, poté se přejmenovala na Župu plukovníka Švece, po sokolovi a legionáři bojujícím během první světové války v Rusku, narozeném v Čenkově u Třeště. Jihlavská jednota se rozrůstala i do

okolních obcí s významnou německou menšinou.

Aktivity sokolů od roku 1938

Na hrozbu začátku druhé světové války, kdy se nejen jihlavští politici zabývali otázkou jejího odvrácení, reagovala Československá obec sokolská zajišťováním branné přípravy členstva a nasazením sokolů během mobilizací v roce 1938. Po nuceném odjezdu prezidenta Edvarda Beneše do londýnského exilu se sokolové všemožnými způsoby snažili navazovat na tradice první republiky, podíleli se například na potlačení několika německých manifestací. Ihned po vyhlášení mnichovské dohody a vzniku Sudet na podzim roku 1938 začali v okleštěném Československu kontrolovat důležité železniční tratě, mosty, například trat' u Helenína, který spojoval Jihlavu s železničním uzlem Okříšky, ale i továrny, budovy, ve kterých se odehrával kulturní i společenský život, včetně sokoloven a další významná místa spojená se správou města. Tato dobrovolnická strážní služba v Župě plukovníka Švece trvala do dubna 1939. Sokolské aktivity jihlavských sokolů zaměřené proti politice nacistického Německa byly tudíž zahájeny ještě před samotným příjezdem německé armády

do této oblasti.

Členská základna Sokola se často střetávala s národně socialisticky smýšlejícími německými obyvateli nejen v jednotlivých obcích, ale i v Jihlavě, kde byla v místní sokolovně například rozbita okna. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byly místní sokolovna, kino i sokolské cvičiště zabrány říšským vojskem. Z těchto řádků je zřejmé, že členové Československé obce sokolské, kteří na odtržení Slovenského státu dne 14. března roku 1939 reagovali pozdějším přejmenováním obce pouze na Českou obec sokolskou, se nesmířili s novým režimem řízeným nacistickým Německem. To se netýkalo pouze členů sokola žijících v Jihlavě a jejím okolí, tedy prostředí s významnou německou menšinou, ale v celorepublikovém měřítku. Okupační moc se proto vedle potlačení aktivit politických stran soustředila i na činnost spolků, korporací a sportovních hnutí.

Ilegální činnost členů České obce sokolské

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava Česká obec sokolská ukončila brannou činnost svých členů a oficiálně se věnovala pouze tělocvičným aktivitám, kultuře a osvětové činnosti. Podle seznamu osob v odboji činných a vězňů členů Sokola z Jihlavy a jejího okolí probíhala jejich podzemní činnost v župě velmi intenzivně. Sokolové byli zapojeni do Obrany národa již od jejího vzniku a později spolupracovali s Petičním výborem Věrní zůstaneme a Politickým ústředím. Tyto tři odbojové složky v polovině roku 1939 utvořily Ústřední vedení odboje domácího. Vedle členů Sokola, řady armádních důstojníků v nich byli soustředěni i politici. Sokolové navíc založili Obec sokolskou v odboji a v srpnu 1939 byla vytvořena tzv. pětka, tedy vedení sokolského odboje.

Veškerou odbojovou organizaci v Župě plukovníka Švece měli na starost Jaroslav Krčál s Františkem Bláhou a to vše s pomocí deseti okrskových náčelníků. František Pecháček, náčelník České obce sokolské, do župy nepravdělně dojížděl již v podzimních měsících 1938 a tajné zprávy i vzkazy dále předával spolupracovníkům do zahraničí. Informace měly charakter především zpravodajsko-vojenský. Tímto způsobem byly vybudovány základy tzv. sokolské informační služby. Sokolové rovněž pomáhali převádět nepohodlné obyvatele Jihlavska do exilu, vydávali a roznášeli letáky a povědomí o současné politické situaci, šířili informace na tajných setkáních a v neposlední řadě podporovali rodiny zatčených sokolů. Následkem těchto aktivit se řada sokolů ocitla na seznamu osob určených k zatčení. Je zajímavé, že u řady z nich není v protokolech uvedeno, že byli zapojeni právě do sokolského odboje. Je to dáno tím, že spolupracovali i s dalšími odbojovými skupinami a nechtěli své spolupracovníky udat. A proto je úcast sokolů na ilegální činnosti na Jihlavsku neprávem opomíjena.

Zatýkáni členů Sokola

První vlna preventivního zatýkáni potenciálních nepřátel nového pořádku bývá označována jako tzv. Akce mříže (Aktion Gitter) a byla provedena krátce po

okupaci Čech a Moravy, tedy po 15. březnu 1939. Zatím se podařilo najít jen jednoho člena z jihlavské jednoty, který byl během této akce zatčen, a to za sabotáž v květnu roku 1939. Jednalo se o obchodníka Josefa Kotena. Vědělo se, že je řada členů Sokola zapojena do odboje a že vojenské velení se Sokolem počítá pro období převratu. Činnost všech významných obyvatel Jihlavy byla od března roku 1939 ostře sledována. Další zatýkáci akce ovšem několik členů postihly. Některým se díky varování a rychlému šíření zpráv mezi členy Sokola podařilo uniknout. Před zatčením byli varováni například MUDr. František Bláha, díky době prázdnin unikli i učitelé a další zaměstnanci škol. Ti byli zadrženi během dalších akcí, které nacistický

Sletová scéna Za českou Jihlavu v roce 1929

Pohřeb dvou pěšáků

bezpečnostní aparát do konce druhé světové války provedl. Dalším zastrašovacím zásahem spojeným s likvidací odpůrců režimu a eliminací možných komplikací spojených s vpádem nacistů do Polska byla akce Albrecht der Erste, krátce označovaná jako „A“. Většina obyvatel města Jihlavy a jejího okolí byla po několika dnech propuštěna. Tato akce se dotkla řady členů České obce sokolské, především proto, že v ní bylo zastoupeno mnoho politicky činných osob a zástupci jihlavské inteligence. Dne 1. září 1939 bylo zatčeno kolem 120 osob z Jihlavy. Např. člen výboru T. J. Sokol Jihlava, ředitel zemské léčebny MUDr. Arnošt Metelka. Ten v léčebně ukrýval vojáky, kteří měli přes kontakty Československé obce sokolské utéct do Polska, Slovenska či Rakouska. Sokolové se ilegální činnosti během války věnovali skrz několik odbojových skupin. Někteří členové České obce sokolské byli napojeni na jihlavský 31. pluk „ARCO“. Jedním z vojáků spojených s tímto plukem byl i Jan Kubiš, který na rozkaz exilové vlády v Londýně v roce 1942 spolu s Josefem Gabčíkem a dalšími parašutisty spáchal atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Členové tohoto pluku spolupracovali s již zmiňovanou Obranou národa. Mezi ně patřil i odborný učitel Bohuš Šedivý, který byl také zatčen 1. září 1939. Ve stejný den bezpečnostní složky zadržely i skupinu dalších osob napojenou na již zmiňovaný pluk „ARCO“ a mnohé učitele, městské úředníky atd. Nemálo z nich patřilo mezi členy Tělocvičné jednoty Sokol Jihlava. Bláha, Mach, Šedivý byli během září roku 1939 propuštěni a navzdory slibu, že se odbojové činnosti již věnovat nebudou, tento slib porušili. V letech 1939, 1940 a 1941 ještě sokolské jednoty mohly částečně vyvíjet svoji činnost. Ta byla ovšem postupně omezována, až byla zcela pozastavena. Zmiňme například

nařízení, která vydal státní tajemník Úřadu říšského protektora Karl Hermann Frank. Jednalo se o výnos o zákazu vytápění tělocvičen vydaný na podzim 21. října 1939 a o nařízení o zákazu užívání názvů upomínajících na státoprávní poměry bývalé republiky Československé z poloviny ledna 1940. V tomto kontextu je zajímavý jeden z dohledaných dokumentů týkající se tajného převezení ostatků plukovníka československých legií v Rusku, rodáka z Čenkova u Třeště Josefa Jiřího Švece z Prahy do rodinné hrobky v Třešti v červenci 1940. Což byla událost pro místní sokoly velmi zásadní. Další zatýkání následovalo v roce 1941 poté, co říšský protektor Konstantin von Neurath zastavil dubnovým příkazem činnost České obce sokolské a dále nařídil zajištění spolkového majetku. Téhož roku došlo k zadržení ředitele školy, prvního náměstka jihlavské jednoty Adolfa Zeleného, jehož syn Adolf sloužil v Anglii u čs. letectva RAF u 311. bombardovací peruti. Nejtvrďší akce namířená proti Sokolu přišla po nástupu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Ten dne 8. října 1941 podepsal výměr, kterým Českou obec sokolskou definitivně rozpustil. K tomu došlo dne 12. října 1941. V noci ze 7. na 8. říjen 1941 proběhlo rozsáhlé zatýkání aktivních členů České obce sokolské, a to především jejich čelných představitelů, z ústředí, ze žup i z tělocvičných jednot. Další zvláštní akce proti sokolským členům, kteří i nadále pokračovali v ilegální činnosti, proběhla ve dnech 28. až 29. listopadu 1941 v Telči. Poukažme například na druhého náměstka jihlavské tělocvičné jednoty, správce tiskárny a vojáka s hodností četaře v jedné osobě Rudolfa Saturku zadrženého během války několikrát, a to v roce 1941, 1942, 1944. Po zastavení činnosti České

obce sokolské se on i další sokolové zapojili do odbojové skupiny Jindra. Zadržенých sokolů během druhé světové války byla celá řada a každý z nich by si zasloužil vlastní medailon s jeho životním příběhem. V Jihlavě zůstavší členové se ovšem nebáli i poté tajně scházet, projevovat národní hrdost a sokolskou sounáležitost a v neposlední řadě různými způsoby bojovat proti režimu, který se s jejich výchovou a vlasteneckým cítěním neslučoval. Mnozí z členů České obce sokolské se proto ocitli v síti bezpečnostních složek a nemálo z nich se po druhé světové válce do Jihlavy již nevrátilo. V archivních pramenech je

zaznamenáno, že během druhé světové války byli v Jihlavě dva sokolové popraveni, jednalo se o plukovníka československé armády Karla Bláhu a poštovního úředníka Jana Kotačku. Dále šest osob zemřelo v koncentračních táborech, Jan Uher byl v červnu roku 1940 ubit členy gestapa při pokusu o překročení státní hranice. Jirí Chlubna padl v Dukelském průsmyku ve Svobodově brigádě. Celkem bylo uvězněno 45 bratrů, čtyři sestry a jedna dorostenka.

Teresa Urbářová

*F. Bláha vítá
prezidenta E. Beneše, 1946*

POD SVÍCENEM BÝVÁ NEJVĚTŠÍ TMA FRANTIŠEK BLÁHA A DRUHÝ ODBOJ NA JIHLAVSKU

**Až v koncentračním
táboře přiznal, že je lékař
Díky heslu „tužme se“ přežil**

Dvacáté století s sebou přineslo řadu událostí spojených s mnoha zajímavými lidskými osudy. Ne všechny se ovšem připomínají a mohou připomínat, protože skončily zapomenuty a dosud je nikdo nevyprávěl. Mezi opomíjené osobnosti, ne však zcela zapomenuté, patří primář gynekologického oddělení nemocnice Jihlava, sympatizant a později poslanec za Československou sociální demokracii a organizátor sokolského odboje MUDr. František Bláha. Vždy když kráčím Dvořákovou ulicí, tak si u domu s číslem popisným 11 vzpomenu na slova mého dědečka, který mne na tohoto lékaře upozorňoval. Ačkoli na tomto domě, v němž je dnes umístěna mateřská škola, není žádná pamětní deska, ani žádná z jihlavských ulic nese jeho jméno, zmínky o tomto lékaři nalezneme i v zahraničí a jeho jméno je zmíněno v řadě prací především ve spojitosti s jeho svědectvím u Norimberského procesu v roce 1946.

František Bláha se narodil 9. června 1896 v Písku. Vystudoval medicínu v Praze, ve Vídni, ve Štrasburku a v Paříži. Lékařem byl promován v roce 1920 a poté jako asistent nastoupil do jihlavské nemocnice. Mezi léty 1926 až 1938 působil již jako primář gynekologického oddělení nemocnice Jihlava. A v Jihlavě byl znám nejen jako lékař, ale i jako aktivní člen Československé obce sokolské. František Bláha byl od ledna roku 1938 starostou T. J. Sokol Jihlava, stejně tak aktivními sokoly byli i členové jeho rodiny.

Vila, kde F. Bláha bydlel

Mezi léty 1939 až 1945 se mnoho členů obce zapojilo do odboje a vznikla paralelní ilegální struktura Obec sokolská v odboji. Do té byl jako člen Organizační komise pro styk se župami zapojen i František Bláha. Činnost této skupiny spočívala v tom, že náčelník této komise měl vést legální činnost, tzn. povolenou nacistickým Německem, komise naopak tu ilegální. Osoby do odboje zapojené získávaly informace při osobních setkáních od členů Sokola z jednotlivých krajů a žup. Systém byl nastaven dle sokolské struktury, z jednot se informace dostávaly do okrsků a odtud k místonáčelníkům. Jednalo se tudíž o systém krajových a oblastních zpravodajů. Toto technické odbojové hnutí mělo spojení na ilegální složku předsednictva, tzv. „pětku“. Co se týká ilegální činnosti Františka Bláhy po březnu roku 1939, kromě toho, že sbíral informace pro zahraniční tisk, také organizoval přechody českých vojáků do Polska, Slovenska i Rakouska. Rovněž byl jmenován

vedoucím zdravotní služby na Moravě, sdružující lékaře a zdravotníky, kteří byli ochotni pomoci v ilegální činnosti proti nově nastolenému režimu.

Zatčen byl během akce nacistických bezpečnostních složek Albrecht der Erste, která probíhala začátkem září 1939. Propuštěn byl dne 12. září 1939 a přesně o měsíc později byl zatčen podruhé. Po výslechu na jihlavské úřadovně gestapa byl vězněn ve Znojme a v Brně. Dne 8. května 1940 byl převezen do Prahy a vyslýchán v Petschkově paláci a následně vězněn v pražské věznici na Pankráci. V dubnu 1941 byl deportován přes Terezín do koncentračního tábora v Dachau. Do července 1941 byl zařazen do tzv. trestné čety (Strafkomando). V koncentračním táboře na něm bylo učiněno několik rádooby lékařských pokusů, které přežil. Když jej měli operovat, přiznal, že je lékařem, a tím si zachránil život. V říjnu roku 1941 získal práci sazeče léčebných bylin a později pracoval v tamější laboratoři. V červnu 1942 byl poslán do nemocnice jako chirurg, ale jelikož nařízené operace odmítl vykonat, byl umístěn v oddělení pro pitvy, kde zůstal až do dubna 1945. Z výpovědí pamětníků vyplývá, že pomáhal ostatním vězňům a ukrýval je. Například Antonínu Srchovi z Písku poradil, aby se schoval v márnici, a pokud to bude nutné, tak i v zinkové rakvi. Srch totiž neměl žádnou práci a kolem desáté

hodiny hledali ty, co nepracují. František Bláha se do Jihlavy vrátil 26. května 1945. Jeho poválečná kariéra je se Sokolem spojena již v menší míře. Po válce významně přispěl svým svědectvím k odsouzení válečných zločinců před soudním tribunálem v Norimberku. V roce 1948 se stal poslancem Ústavodárného Národního shromáždění za sociální demokraty. V červnu 1948, po splnutí České strany sociálně demokratické s Komunistickou stranou Československa, přešel jako poslanec ke komunistům. Zastával funkci děkana Lékařské fakulty hygienické Univerzity Karlovy. V lednu 1969 usedl do Sněmovny národů Federálního shromáždění, ale již v říjnu 1969 na mandát rezignoval a stejně tak složil funkci v České národní radě. Svůj názor na probíhající politickou situaci a normalizační změny vyjádřil svým podpisem Charty 77. Napsal knihy inspirované svou nucenou internací v koncentračním táboře Dachau – Medicína na scesti, Zločin a trest a Jací byli. V roce 1946 mu vyšel v Sokolském věstníku článek Jak jsme začínali na Moravě. V něm se pozastavuje nad tím, jak v česko-německém městě Jihlava mohla být ilegální činnost tak dlouho utajována a v této souvislosti uvedl: „pod svícnem bývá tma“. MUDr. František Bláha zemřel 26. března 1979 v Praze.

Teresa Urbářová

Bláhův proslov na podporu šíření sokolské myšlenky z června roku 1937

Sokol není spolkem jako například sportovní kluby, politické a jiné organizace. Život sokolský možno vyjádřiti jedním slovem: kázeň. Celý život každého jednotlivého příslušníka musí býti v naprostém souladu se sokolskou myšlenkou, ať již v soukromí, v povolání, ve funkcích obecních, státních atd. Příslušnost k sokolské organizaci předpokládá určitě a přímé vystupování, každý Sokol musí býti dobrým občanem státu. K čemu jiní musí býti nuceni, sokolstvo přináší dobrovolně, ať již pro obranu státu, jeho rozkvet a podobně. Sokolstvo je páteří republiky, musí proto vše konat lépe než všichni ostatní. Vlastenectví není jen mluvit prázdná slova, ale starat se o vše, starat se o ty, kteří pomoci potřebují, o jejich zabezpečení, o jejich děti, o zdraví mládeže, o jejich lepší budoucnost, to je vlastenectví – to je také sokolská práce.

Návrat F. Bláhy do Jihlavy, květen 1945

V ULICÍCH PROTEKTORÁTU

Böhmen und Mähren

ARMÁDNÍ MUZEUM ŽIŽKOV, U PAMÁTNÍKU 2, PRAHA 3

OD 8. KVĚTNA 2015 | OTEVŘENO 10.00 - 18.00 HOD, ÚT - NE

VSTUP ZDARMA | WWW.VHU.CZ

 IN THE STREETS OF THE PROTECTORATE, STARTING FROM MAY 8TH 2015, FREE ADMISSION, OPEN DAILY FROM 10 AM TO 6 PM - EXCEPT MONDAYS

Český rozhlas

